

TEKSTIOSA

5.6.2006

**AMMATTIKORKEAKOULUJEN TEKNIIKAN JA LIIKENTEEN
VALINTAKOE**

YLEISOHJEITA

Valintakoe on kaksiosainen:

- 1) Lue oheinen teksti huolellisesti. Lukuaikaa on 20 minuuttia. Voit tehdä merkintöjä artikkeliin.
- 2) Ennen tehtävien suorittamista artikkeli kerätään pois. Tämän jälkeen jaetaan tekstiosaan liittyvät tehtävät ja samalla kertaa myös toinen osa, jossa ovat matematiikan, loogisen päättelyn ja fysiikan/kemian tehtävät. Aikaa molempien osien tehtävien tekoon on yhteensä 2 h 45 min.

ÄLÄ KÄÄNNÄ SIVUA ENNEN KUIN VALVOJA ANTAA LUVAN!

Mike Edwards (National Geographic 2004/12)

Han-dynastia

Kiinan pitkäikäisimpiin lukeutuva Han-dynastia pysyi pieniä katkoksia lukuun ottamatta vallassa neljän vuosisadan ajan. Han-valtio oli perustamisestaan vuonna 206 eaa. yhtä vahva ja kunnias Itä-Aasiassa kuin osapuilleen samoihin aikoihin vaikuttanut Rooman valtakunta länsimaissa. Rooman valtakunnan tapaan sekin laajentui "barbaarisille" alueille, etenkin luoteeseen, missä sen armeijat raivasivat tilaa kaupankäynnille silkkien varrelta. Kuten Roomakin, myös Han-dynastia sai osakseen heikkoja hallitsijoita ja syöksyi sekasortoon ennen lopullista hajoamistaan vuonna 220.

Han-työläiset olivat monilla alueilla roomalaisia edistyneempiä. He siirsivät tavaroita kottikärryillä ja vetopyörillä, jauhoivat viljaa ja malmia vesivoimakäyttöisellä konevasaralla ja puhalsivat ilmaa ahjoihin palkeilla. Kun keisari lähti matkaan vaunuillaan, häntä suojasi auringonvarjo, jonka pystyi taittamaan kokoon noihin aikoihin ainutlaatuisten liukuvien metallilistojen ansiosta. Hanit myös valmistivat ensimmäisinä hyödykettä, joka mullisti oppimisen. He antoivat sille nimen *zhi*. Me kutsumme sitä paperiksi.

Han-haudoista on löydetty vain joitakin kirjoitusta sisältäviä paperinpalasia, joten Hanit kai käyttivät sitä lähinnä kalankäärenä. Siitä huolimatta he kirjoittivat hullun lailla: runoja, monimutkaisia matemaattisia lausekkeita, historiaa, valtavan sanakirjan, hallintoraportteja ja maailman ensimmäisen nykypäiviin säilyneen, suurimittaisen väestönlaskennan (57 671 400 ihmistä vuonna 2). He kirjoittivat siveltimillä ja lammumustalla puulevyille tai bambuluskoille ja silkillekin. Kymmeniä tuhansia tällaisia asiakirjoja, on säilynyt, ja ne kertovat tutkijoille kahden vuosituhannen takaisesta elämästä.

Liu Bang oli palvellut pikkuvirkamiehenä aiempaa, Qin-dynastiaa, jonka nimestä Kiina-sana on johdettu. Qinit hitsasivat ensimmäisinä Kiinan sotaisat kuningaskunnat yhdeksi valtioksi. Julma dynastia kuitenkin romahti nopeasti, ja kruunun ollessa tarjolla Liu Bang kokosi armeijan. Hänen pelottavin vastustajansa, kenraali Xiang Yu, otti Liu Bangin isän vangiksi ja lähetti pojalle uhkavaatimuksen: "Antautukaa tai keitän kunnianarvoisen isänne elävältä!"

Liu Bang vastasi kylmästi: "Lähetäkää minulle kupillinen sitä keittoa."

Uhmamieli voitti: isää ei keitetty, ja Liu Bang murskasi lopulta Xiang Yun, joka sovitti kokemansa nöyryytyksen tekemällä itsemurhan viimeisen jalkavaimonsa kanssa.

Voittaja valitsi pääkaupungikseen Changanin ("ikuinen rauha"), jonka rauniot sijaitsevat nykyisin Xianin eli "läntisen rauhan" kaupungin kuhisevassa, matkailijoiden täyttämässä lähiössä. Keisareille annettiin usein näiden kuoleman jälkeen symbolisia nimiä. Liu Bang, joka tunnetaan myös nimellä Gaozu, "korkea esi-isä", kutsui palatsiaan Kestäväksi iloksi.

Wu Di ("sotaisa keisari") oli vasta 15-vuotias poikanen aloittaessaan Kiinan historian pisimpiin kuuluvan, 54 vuotta kestäneen valtakautensa vuonna 141 eaa. Valtaannousun aikaan vallitsi jang-kausi: maa oli vakaa, vilja- ja aarreaitat pullistelivat ja kuten Sima Qian kirjoitti, "jokaisella perheellä oli kylliksi tullakseen toimeen". Wu Di rakennutti Changanin eteläpuolelle akatemian, joka omistettiin Konfutselle eli mestari Kongille, kuten kiinalaiset häntä kutsuvat. Oppi-isä oli kuollut jo aikoja sitten, mutta opetuslapset - Liu Bangin piinaamat oppineet - olivat säilyttäneet hänen kirjoituksiaan. Akatemiassa koulutettiin virkamiehiä Wu Din hallintoon ja tasoitettiin konfutselaisuuden tietä hovin valtaideologiaksi.

Konfutselaiset uskoivat keisarin hallitsevan taivaallisella valtuutuksella ja hänen hyveellisyytensä innoittavan alamaiset hyvään käytökseen. He arvostivat kunniaa, oppimista ja järjestystä, ja halusivat ylläpitää auktoriteettia. Han-kauden aikana tuhannet akatemiasta valmistuneet levittivät konfutselaista etiikkaa kaikkialle valtakuntaan, josta filosofia levisi valtaosaan Itä-Aasiaa.

Keisari Wu lähetti armeijoita joka suuntaan ja laajensi valtakuntaansa suureen osaan nykyisen Kiinan aluetta. Hänen joukkonsa miehittivät jopa nykyisen Vietnamin pohjoisosia ja Koreaa. Ankarimmat sotaretket suuntautuivat kuitenkin luoteeseen, missä Han-valtakunnan rajamaat olivat pitkään joutuneet paimentolaiskansa xiongnuojen hyökkäysten kohteeksi.

Linnoitusketju, joka opittiin myöhemmin tuntemaan Kiinan muurina, oli tuolloin harva kuin seula. Keisarit olivat lahjoneet xiongnupäälliköitä ja tarjonneet näille jopa Han-prinsessoita vaimoiksi, mutta ryöstely ei silti ottanut loppuakseen. Niinpä Wu Di julisti vuonna 133 eaa. sodan xiongnuille. Yhden ainoan sotaretken aikana "Han-puolelta tapettujen miesten ja hevosten lukumäärä kohosi yli sataantuhanteen", kirjoitti aikalaihistorioitsija Sima Qian. Vähitellen Han-valta kuitenkin laajeni kohti länttä yli nykyisen Sinkiang-Uigurin autonomisen alueen aina Pamirvuorille 3200 kilometrin päähän Changanista. Tutkimusmatkoja tehtiin vuorten toiselle puolelle Uzbekistaniin.

Keisari Wu Din maratonkausi päättyi hänen kuolemaansa vuonna 87 eaa. Hänen sotaretkensä olivat nostaneet dynastian vallan ja kunnioituksen korkeimmalle huipulle, mutta jang-sykli oli auttamatta liukumassa jiniiksi. Sotamenot olivat tyhjentäneet valtion kirstun. Keinottelijat ”kasvattivat kiireesti varallisuuttaan ja pakottivat köyhät alamaisikseen” kirjasi Sima Qian muistiin. Talonpoikia työnnettiin yhä pienemmille maapalstoille samalla kun suhteita omaavien maanomistajien maatilat kasvoivat entisestään. Rikkaiden ja köyhien välisestä kuilusta oli tulossa dynastian räjähdysalttein ongelma.

Hovin voimakkaat suvut pyrkivät kilvan valtaistuimelle ja jakamaan sen rikkauksia. Kun Wu Din ensimmäisellä keisarinnalla oli edessään arvonalennus - hän ei onnistunut synnyttämään perijää - tytär puuttui peliin ja yritti pelastaa tilanteen noituudella, joka laskettiin vakavaksi rikokseksi. Hänen juonittelunsa johti satojen asiaan sekaantuneiden ihmisten teurastamiseen.

Ei ole myöskään syytä ylenkatsoa kauniin aatelittoman naisen, Lentävän pääskysen, vehkeilyjä. Hän lensi korkealle ja nousi keisarinnaksi vuonna 16 eaa. Keisari Chengin suosikki onnistui syrjäyttämään keisarin valitseman puolison syyttämällä tätä samasta pahasta eli noituudesta. Mustasukkaisuus ja juonittelu synnyttivät vuosikausien vihanpitoa, teloituksia ja jopa ankaria taisteluita, jotka heikensivät Liun klaanin otetta.

Viimein syttyi vallankaappaus. Vaikutusvaltaisen suvun jäsen Wang Mang rohkaistui vuonna 9 sysäämään syrjään horjuvan Liu-hallinnon. 215 vuotta kestänyt Han-kausi on päättynyt, hän julisti, ja syntymässä oli uusi dynastia, jonka pelkkä nimikin merkitsi uutta: Xin.

Kiinan äitijokeksi kutsuttu Keltainenjoki oli monien dynastioiden elämänlanka, joka tarjosi 5000 kilometrin pituisen kauppaa-, kuljetus- ja kastelukanavan. Äiti oli kuitenkin kiivas matriarkka. Joki villiintyi täysin Wang Mangin hallintokaudella, talonpojat muuttuivat nälkäisiksi ryöstelijöiksi, ja täysimittainen kapina oli valmis. Kapinalliset tunnettiin heidän otsaansa maalaamien tunnusmerkkien mukaan Punaisina kulmakarvoina. Wang Mang yritti vielä palauttaa järjestystä, mutta Punaiset kulmakarvat olivat lyömättömiä. Vuonna 23 he etenivät Changaniin ja hakkasivat Wang Mangilta pään irti.

Kruunu oli jälleen kerran tarjolla, ja Liun klaani näki sekasorrossa tilaisuutensa tulleen. Liu Xiu, dynastian perustajan jälkeläinen yhdeksännessä polvessa, julisti itsensä keisariksi. Punaisen kulmakarvojen ryövätessä Changania hän johdatti kannattajansa Luoyangiin ja aloitti Hanien historian

toisen kappaleen. Kapina tukahtui ja Liut palasivat valtaan vielä 195 vuodeksi. Historioitsijat viittaavat Changanin Han-kauteen Varhaisempana tai Läntisenä Han-dynastiana, Luoyang-kauteen Myöhempänä tai Itäisenä Han-dynastiana.

Han-vallan palauttanut Liu-suvun vesa, josta käytetään nykyisin nimeä Guangwu Di, hallitsi Luoyangista 32 vuoden ajan aina vuoteen 57. Hänen pääkaupunkinsa kuului kenties puolen miljoonan väkiluvullaan maailman suurimpiin, ja siellä kohosi monikerroksisia palatseja.

Ensimmäisen vuosisadan lopun lähetessä Liun suku alkoi kokea yhä enemmän huonoa onnea, kun keisari toisensa jälkeen kuoli nuorena vailla valittua kruununperijää tai kokonaan ilman miespuolisia jälkeläisiä. Uudeksi hallitsijaksi saattoi näin nuorena tulla lapsi (esimerkiksi kuolleen hallitsijan serkku) tai jopa sylivauva. Todellinen valta oli silloin keisarinnan puolelta tulevan sijaishallitsijan käsissä (lapsihallitsijoillakin oli omat keisarinnansa). Hovijuonittelu kiihtyi.

Kaikki oli toden totta karkaamassa käsistä. Tuhannet Luoyangin konfutselaisen akatemian opiskelijat alkoivat vastustaa korruptiota Kiinan ensimmäisissä opiskelijamielenosoituksissa. Hovissa aiemmin pelkinä palvelijoina ja haareminvartijoina toimineista eunukeista tuli varteenotettava tekijä usein verisissäkin kähminnöissä, ja he löivät rahoiksi syrjäyttäessään virkamiehiä puhdistuksissa. Massiiviset talonpoikaiskapinat raivosivat maakunnissa "kuin hyökyvä meri", kuten yksi historioitsija kirjoitti, ja uhkasivat jopa pääkaupunkia vuonna 184.

Kuusi vuotta myöhemmin kenraali Dong Zhuo kaappasi vallan ja asetti valtaistuimelle pojan nimeltä Liu Xie. Kaikkiaan 27 Liu-keisarista viimeinen oli voimaton nukkehallitsija, joka ei kyennyt pelastamaan esi-isiensä valtakuntaa. Dong murhautti eunukit ja poltatti Luoyangin maan tasalle. Sotapäälliköt kamppailivat toisiaan vastaan. Liu Xie astui viimein syrjään vuonna 220, jolloin Kiina hajosi keskenään taisteleviksi valtioiksi, jotka eivät yhdistyneet seuraavaan kolmeen ja puoleen vuosisataan.

VASTAUSOSA, osa 1 (tekstin ymmärtäminen)

VALINTATEHTÄVÄ

Vastaa seuraaviin tehtäviin valitsemalla vaihtoehto (rasti ruutuun)

OIKEIN, jos väite on tekstin mukainen

VÄÄRIN, jos väite ei ole tekstin mukainen

Arvostelu: Kaikki oikein 5 p, 9 oikein 4 p, 8 oikein 3 p, 7 oikein 2 p ja 6 oikein 1 p.

	OIKEIN	VÄÄRIN
1. Han-dynastia oli vallassa Kiinassa samaan aikaan, kun Euroopassa vallitsi pimeä keskiaika.	☐	☐
2. Kiina-sana on johdettu Han-dynastian aikaisesta paperia tarkoittavasta sanasta.	☐	☐
3. Liu-suku pysyi vallassa koko nelisatavuotisen Han-dynastian vallassaolon ajan.	☐	☐
4. Han-dynastian ensimmäinen keisari oli nimeltään Liu Bang.	☐	☐
5. Kiinan muuri suojeli Han-dynastian alkuvuosina Kiinaa tehokkaasti paimentolaiskansojen hyökkäyksiltä.	☐	☐
6. Wang Mang oli yksi merkittävimmistä Liu-sukuisista Han-keisareista.	☐	☐
7. Han-dynastian pääkaupunki oli koko dynastian vallassaoloajan nykyisessä Xianin kaupungissa.	☐	☐
8. Han-dynastian hajoamisen jälkeen Kiina yhdistyi yhtenäiseksi valtioksi seuraavan kerran vasta 1700-luvulla.	☐	☐
9. Wang Mangin hallintoa vastaan taistelevat kapinalliset tunnustettiin maalaamistaan punaisista kulmakarvoista.	☐	☐
10. Konfutselaisuus oli kielletty ideologia koko Han-dynastian ajan.	☐	☐